

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

XVII - 2021

UDK 902/904
ISSN: 1848 6363

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Jurjevska ulica 15
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavna i odgovorna urednica/Editor in chief

Katarina Botić

Tehnički urednici/Technical editors

Katarina Botić
Marko Dizdar

Uredništvo/Editorial board

Marko Dizdar, Hrvoje Kalafatić, Ana Konestra, Siniša Krznar, Andreja Kudelić, Bartul Šiljeg, Asja Tonc, Marina Ugarković, Mario Gavranović (Austrija), Boštjan Laharnar, Alenka Tomaž (Slovenija), Vesna Bikić, Perica Špehar (Srbija), Miklós Takács (Mađarska)

Izdavački savjet/Editorial committee

Juraj Belaj, Saša Kovačević, Goranka Lipovac Vrkljan, Daria Ložnjak Dizdar, Branka Migotti, Ivana Ožanić Roguljić, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Tatjana Tkalčec, Željko Tomičić, Ante Uglešić, Snježana Vrdoljak

Lektura/Language editor

Katarina Botić i autori / Katarina Botić and authors (hrvatski jezik/Croatian)

Prijevod na engleski/English translation

Kristina Deskar, Marko Maras i autori / Kristina Deskar, Marko Maras and authors

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Dizajn/Design

REBER DESIGN
Umjetnička organizacija OAZA

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2021.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index
SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam

Izrađeno uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.
Made with the financial support of the Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia.

E-izdanja. Publikacija je dostupna u digitalnom obliku i otvorenom pristupu na <https://hrcak.srce.hr/aia>
E-edition. The publication is available in digital and open access form at <https://hrcak.srce.hr/en/aia>

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Prethodna priopćenja

8 **Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg
Rajna Šošić Klindžić**

Rupe u mreži naselja sve manje: Bračevci – Baščine, novootkriveni neolitički kompleks kružnih utvrđenih naselja i srednjevjekovnog sela

17 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar**

Istraživanja groblja kasnog brončanog doba u Dolini 2020. godine

22 **Andreja Kudelić**

Postupak izrade posuda iz kasnog brončanog doba na nalazištu Kalnik – Igrišće

33 **Antonela Barbir**

Slatkovodni školjkaši u prapovijesnim slojevima na lokalitetu Ilok – dvor knezova Iločkih

40 **Ana Đukić
Filip Franković
Tara Pivac Krpanić
Sanjin Mihelić**

Rezultati probnih arheoloških iskopavanja u Općini Lovas 2011. i 2017. godine

69 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić**

Prapovijesni grobovi na ravnome iz Nakovane na Pelješcu

82 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica**

Grob s položaja Gomile u Zakotorcu na Pelješcu

104 **Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**

Tragovi tekstilne proizvodnje na Gradini Svete Trojice

CONTENTS

Preliminary reports

8 **Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg
Rajna Šošić Klindžić**

Filling the network gaps: Bračevci – Baščine, new Neolithic circular enclosure and medieval village

17 **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar**

Excavations at the Late Bronze Age cemetery of Dolina in 2020

22 **Andreja Kudelić**

The process of making vessels during the Late Bronze Age at the Kalnik – Igrišće site

33 **Antonela Barbir**

Freshwater bivalve from the prehistoric layers at the site of Ilok – Dvor knezova Iločkih

40 **Ana Đukić
Filip Franković
Tara Pivac Krpanić
Sanjin Mihelić**

The results of the trial archaeological excavations in the Lovas Municipality in 2011 and 2017

69 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić**

Prehistoric graves on flat terrain from Nakovana on Pelješac

82 **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica**

A grave at the Gomile site in Zakotorac on Pelješac

104 **Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**

Traces of textile production on the Sveta Trojica hillfort

112 Lujana Paraman
Marina Ugarković

O „helenističkom“ pogrebnom nalazu s Čiova kod Trogira

112 Lujana Paraman
Marina Ugarković

On the “Hellenistic” burial find from Čiovo near Trogir

123 Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Rimska ruralna naselja u okolici Donjeg Miholjca

123 Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Rural Roman settlements near Donji Miholjac

133 Ivana Ožanić Roguljić
Jere Drpić
Helena Nodilo

Rimsko ruralno naselje Lug kod Bjelovara

133 Ivana Ožanić Roguljić
Jere Drpić
Helena Nodilo

Rural Roman settlement of Lug near Bjelovar

142 Ana Konestra
Goranka Lipovac Vrkljan

Privjesak s likom Harpokrata iz rimske keramičarske radionice u Crikvenici (Ad Turres, sjeverna Liburnija)

142 Ana Konestra
Goranka Lipovac Vrkljan

The Harpocrates pendant from the Roman pottery workshop in Crikvenica (Ad Turres, northern Liburnia)

152 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić-Gračanin

Lokalitet na rtu Zidine u Loparu u kontekstu obalnih rezidencijalno-gospodarskih kompleksa otoka Raba

152 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić-Gračanin

The site at the cape Zidine in Lopar in the context of coastal residential and commercial complexes of Rab Island

171 Tatjana Tkalčec

Keramičke čaše iz burga Vrbovca u Klenovcu Humskom

171 Tatjana Tkalčec

Ceramic cups from the medieval castle of Vrbovec in Klenovec Humski

185 Sebatijan Stingl
Marijana Belaj

Religijska medaljica pronađena u grobu 253 u Gori kraj Petrinje

185 Sebatijan Stingl
Marijana Belaj

The religious medal found in grave 253 at Gora near Petrinja

Pregledni radovi

193 **Snježana Vrdoljak**

Uljevne kape (Gusszäpfen) i značaj ostave Brodski Varoš (Slavonski Brod)

204 **Asja Tonc
Marko Dizdar
Slavica Filipović**

Metalni nalazi s nalazišta Osijek – Vojarna, Učiteljski fakultet kao tragovi vojne prisutnosti

212 **Eduard Visković
Marina Ugarković**

Zaštitna arheološka istraživanja „kuće Škoko“ u Starom Gradu na otoku Hvaru

221 **Juraj Belaj
Sebastijan Stingl
Valerija Gligora**

O arheološkim istraživanjima ivanovačke kapele na lokalitetu Pakrac – Stari grad 2020. godine

228 **Juraj Belaj
Željko Krnčević**

O arheološkim istraživanjima lokaliteta Mukoš kraj Goriša 2020. godine

Stručni radovi

239 **Tea Kokotović**

Rezultati antropološke analize ljudskih koštanih ostataka s lokaliteta Mukoš kraj Goriša iz 2020. godine

247 **Mislav Fileš
Deniver Vukelić**

Oživljena povijest i komunikacija arheologije s javnošću

Review papers

193 **Snježana Vrdoljak**

Casting jets (Gusszäpfen) and the importance of the Brodski Varoš hoard (Slavonski Brod)

204 **Asja Tonc
Marko Dizdar
Slavica Filipović**

The metal finds from the site of Osijek – Barracks, Faculty of Education as traces of military presence

212 **Eduard Visković
Marina Ugarković**

Rescue excavation of “the Škoko house” in Stari Grad on Hvar island

221 **Juraj Belaj
Sebastijan Stingl
Valerija Gligora**

On the archaeological excavations of the chapel of the Knights Hospitaller at the site of Pakrac – Stari Grad in 2020

228 **Juraj Belaj
Željko Krnčević**

On the archaeological excavation of the site of Mukoš near Goriš in 2020

Professional papers

239 **Tea Kokotović**

Results of the anthropological analysis of the osteological material from 2020 excavations of Mukoš site near Goriš

247 **Mislav Fileš
Deniver Vukelić**

Living history and the communication of archaeology with the public

Kratki izvještaji

255 Jere Drpić

Arheološko istraživanje segmenta ceste Moždenec – Sudovec na položaju Zverinjak

258 Ivana Ožanić Roguljić
Mislav Fileš

Living Danube Limes; projekt dunavskog transnacionalnoga programa EU

Ostala znanstvena djelatnost Instituta za arheologiju

Asja Tonc
Kristina Turkalj

260-268

Short reports

255 Jere Drpić

Archaeological excavation of a segment of Moždenec – Sudovec road at the site of Zverinjak

258 Ivana Ožanić Roguljić
Mislav Fileš

Living Danube Limes; EU Danube Transnational Programme

Additional scientific activity of the Institute

Asja Tonc
Kristina Turkalj

260-268

Karta nalazišta

Map of sites

1. Ilok – dvor knezova Iločkih	12. Zvjerinjak
2. Općina Lovas	13. Klenovec Humski – Plemićki grad Vrbovec
3. Osijek – Vojarna, Učiteljski fakultet	14. Crikvenica – Ad Turres
4. Bračevci – Baščine	15. Lopar – rt Zidine
5. Donji Miholjac	16. Gradina Sveta Trojica
6. Brodski Varoš	17. Goriš – Mukoš
7. Dolina	18. Čiovo
8. Pakrac – Stari grad	19. Hvar – Stari Grad
9. Petrinja – Gora	20. Pelješac – Nakovana
10. Bjelovar – Lug	21. Pelješac – Zakotorac
11. Kalnik – Igrišće	

Oživiljena povijest i komunikacija arheologije s javnošću

Living history and the communication of archaeology with the public

Stručni rad
Povijest

Professional paper
History

Primljeno/Received: 19. 07. 2021.
Prihvaćeno/Accepted: 21. 12. 2021.

MISLAV FILEŠ
Institut za arheologiju
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
mfiles@iarh.hr

DENIVER VUKELIĆ
Red Čuvara grada Zagreba
Vrbik 35b
HR-10000 Zagreb
cuvarigradazagreba@gmail.com

Oživiljena povijest obuhvaća širok raspon pokušaja prezentacije činjenica, predmeta, osoba i događaja iz prošlosti, a riječ je o unaprijed pripremljenoj, povijesno istraženoj i prikladno opremljenoj edukativno-turističkoj aktivnosti u kojoj sudionici slijede striktno zadani plan koji oživljava neke aspekte povijesnog događaja ili razdoblja. Oživljavanje povijesti je kao fenomen zabilježen od staroga vijeka, primjerice u doba Rimske Republike i Rimskoga Carstva često je bilo oživljavanje starijih rimskih pomorskih bitaka u prostorima amfiteatara ili na jezerima. U srednjem vijeku tehnike oživljene povijesti koristile su se u širenju kršćanskih religijskih narativa, dok je u ranome novome vijeku visoko plemstvo nastavilo s izvođenjem viteških turnira kasnoga srednjovjekovlja, ali i naumahija.

Oživiljena povijest jedna je od popularnijih metoda privlačenja publike na manifestacije i u arheološke parkove diljem Europe. Osim u popularizaciji arheologije kao znanosti, oživljena je povijest gotovo jedinstvena kao pomoć i prilikom predstavljanja i prikazivanja široj javnosti rezultata izvođenja arheoloških eksperimenata. U Hrvatskoj od početka 2000. godine možemo sve više pratiti manifestacije oživljene povijesti koje provode i organiziraju znanstvene i edukativne institucije, ali i udruge građana u znatno većem broju.

Ključne riječi: oživljena povijest, eksperimentalna arheologija, vodstvo uz interpretaciju, muzej oživljene povijesti, muzejsko kazalište

Living history encompasses a wide range of attempts at presenting the facts, objects, persons, and events from history. It is a pre-planned, historically researched, and appropriately equipped educational and touristic activity in which the participants follow a strict plan that brings some aspects of a historical event or period to life. Living history as a phenomenon has been recorded since antiquity: re-enactment of previous Roman naval battles was common in amphitheatres or lakes of the Roman Republic and Empire. In the Middle Ages, the living history techniques were used for spreading Christian religious narratives, while in the early modern period, the high nobility continued organizing tournaments of the Late Middle Ages and naumachiae.

Living history is one of the crucial factors of attracting the audience to events and archaeological parks across Europe. Besides the popularization of archaeology as a science, it offers an almost unique form of help with conducting archaeological experiments. We can trace evermore living history events in Croatia since the early 2000s, performed and organized by scientific and educational institutions, but also by citizen associations, in significantly increasing numbers.

Key words: historical re-enactment, experimental archaeology, guided interpretation, living history museum, museum theatre

1. Oživljena povijest – definicije i metodologija

Oživljena povijest je pojam koji vrlo široko obuhvaća niz različitih fenomena i aktivnosti koje se bave pokušajima ponovnog stvaranja i prezentacije činjenica, predmeta, osoba i događaja iz prošlosti. Odnosno, oživljenu povijest možemo definirati kao unaprijed pripremljenu, povijesno istraženu i prikladno opremljenu edukativno-turističku aktivnost u kojoj sudionici slijede striktno zadani plan koji oživljava neke aspekte povijesnog događaja ili razdoblja. Fenomen oživljavanja povijesti, pokušaja rekonstrukcije i ponovljene izvedbe određenih prošlih događaja ili povijesnih razdoblja snažno je obilježen elementima izvedbenosti i autentičnosti. Akteri koji igraju uloge pojedinih povijesnih osoba nastoje publici omogućiti različite razine interakcije, kako bi promatranje uključivalo i određeni vid sudjelovanja, dajući time priliku za ostvarivanje osobnog emocionalnog iskustva. Pritom je naglašeno nastojanje da povijesni lokaliteti, rekviziti i kostimi povijesnih osoba budu što autentičniji, kao i da se predstave različiti aspekti svakodnevnog života – životni uvjeti i tehnička dostignuća pojedinog povijesnog razdoblja. Niz dodatnih različitih definicija mogu se vidjeti u radu Irene Šegavić Čulig (Šegavić Čulig 2005: 6).

Na engleskom jeziku za pojmove koji odgovaraju hrvatskoj sintagmi „oživljena povijest“ često se koriste sinonimi *historical re-enactment* i *living history* (živa povijest). Na njemačkom jeziku pojmu oživljene vijesti odgovaraju izrazi *Wiederaufführung* i *Nachstellung*, a na francuskom *la reconstitution historique*.

Oživljavanje povijesti nije novi koncept, već je kao fenomen zabilježen od staroga vijeka, iz doba Rimske Republike i Rimskoga Carstva, iako postoje naznake da su se neki oblici rabili i ranije. No, od staroga vijeka do 19. i 20. stoljeća imao je uglavnom drugu funkciju – etničku, državno-političku ili religijsko-mitsku glorifikaciju vlastite zajednice evocirajući na slavne događaje iz prošlosti ili prostorno prikazivanje religijsko-mitskih narativa. Tek od 19. stoljeća počinje se bazirati na znanstvenim spoznajama, a ne na folkloru, mitologiji i lokalnim etničkim isticanjima povijesti.

Antički primjeri oživljene povijesti su primjerice naumahije, oživljavanje starijih rimskih pomorskih bitaka u prostorima amfiteataru ili na jezerima, tijekom kojih bi se rimski vojnici sukobljavali s drugim narodima u manjim replikama povijesnih brodova. Osim pomorskih bitaka po istome ključu oživljavale su se i kopnene bitke iz rimske prošlosti. Uglavnom su u oba slučaja uloge pobjedničke, rimske vojske interpretirali uvježbani gladijatori, a osuđenici na smrt odigrali bi uloge vojnika vojske koja je trebala izgubiti. Najstariji sačuvani podatak spominje naumahiju 46. pr. Kr. koju je na umjetnom jezeru na Marsovom polju organizirao Gaj Julije Cezar, a prikazivala je bitku između egipatske i tirske mornarice (Encyclopaedia Britannica: naumachia).

U kasnome srednjem vijeku tehnike oživljene povijesti koristile su se u širenju kršćanskih religijskih narativa, ponajviše hagiografskih, i to kroz prikaze svetačkih legendi, moraliteta, misterija, prikazanja i mirakula, izvedeći religijski kontekst u izvedbenom obliku kombinacije oživljene povijesti i teatra.

U ranome novome vijeku visoko plemstvo nastavilo je s izvođenjem viteških turnira kasnoga srednjovjekovlja, ali i naumahija, upravo kao elemenata zabave koja evocira minula vremena. Poznati su primjeri naumahije francuskog kralja Henrika II. iz Rouena iz 1550. godine, ili pak fatalnog kopljanickog turnira iz 1559. godine tijekom kojega je isti kralj teško ozlijeđen kad mu je

turnirsko koplje prošlo kroz otvor na kacigi te je nakon deset dana bolova umro (Baumgartner 1988: 249–251).

U 18. stoljeću u Sjevernoj Americi dogodio se *gothic revival* kroz organizaciju srednjovjekovnog turnira zvanog Mischianza, 1778. godine u Philadelphiji, a koji je pripremljen u čast britanskog generala sir Williama Howea (Chambers' Book of Days: Mischianza).

Dvadeseto stoljeće obilježilo je višestruki rast uporabe oživljene povijesti. U Sjedinjenim Američkim Državama od 20. stoljeća iznimno je popularizirano oživljavanje doba Američkog građanskog rata između Sjevera i Juga te se svake godine oživljavaju velike bitke s minucioznim scenarijima i detaljno rekonstruiranom opremom na obje strane (Appleby 2005: 257–258).

Danas određeni teoretičari gledaju oživljenu povijest kroz niz različitih vizura, primjerice: oživljena povijest kao postmoderni fenomen, oživljena povijest u kontekstu mijena pogleda današnjih ljudi na prošlost, oživljena povijest kao izraz potrage zajednice za konstrukcijom individualnog ili grupnog identiteta, oživljena povijest kao manifestacija demokratizacije prošlosti ili oblikovanja alternativne povijesti, oživljena povijest kao manifestacija potrage za vlastitim, osjetljivim i neposrednim kontaktom s prošlošću i njezinim interpretacijama, oživljena povijest kao manifestacija komercijalizacije prošlosti, oživljena povijest kao novi oblik podučavanja o prošlosti, oživljena povijest kao ludički fenomen, oživljena povijest kao element suvremene povijesne kulture, oživljena povijest kao oblik nove duhovnosti i konačno, oživljena povijest kao oblik popularizacije arheologije (Pawleta 2018: 10–25).

Također, tri najčešća razloga za oživljavanje povijesti prema Jayu Andersonu su interpretacija materijalne kulture na efikasniji način nego što je to opisano samo u historiografskim djelima i publicistici; testiranje neke arheološke teze ili sakupljanje podataka za historiografsko-etnološko istraživanje; jednostavno sudjelovanje u rekreacijskoj aktivnosti koja ujedno može imati i edukativnu svrhu (Anderson 1992: 456; Brozinčević 2015: 7).

Eksperimentalna arheologija nerijetko koristi znanja i vještine oživljene povijesti u svrhu arheološkog eksperimenta. Često su arheolozi i sami članovi društava oživljene povijesti. Dobar primjer ovom pristupu jest projekt The Council for British Archaeology i farme Buster. Ova suradnja nastala je 70-ih godina 20. stoljeća i još uvijek postoji, a svake godine se širi kao ustanova koja oživljava povijest poljoprivrede britanskog otočja. Farma se danas sastoji od više građevina, rekonstrukcija, iz različitih perioda počevši od neolitika do ranoga srednjeg vijeka. Osim prezentacije i edukacije u klasičnom muzejskom smislu kroz farmu, u Busteru je otvoren laboratorij koji provodi arheološke eksperimente od uzgoja žitarica, tehnika oranja do taljenja zlata (Reynolds 1979). Ovo dakako nije jedini niti izolirani primjer. Oživljena povijest pomogla je i pomaže u istraživanjima svih vremenskih perioda diljem svijeta od korištenja paleolitičkih bacača kopalja, izrade tekstila i interpretacija nošnje europskog željeznog doba, korištenja rimskih cipela na dugim marševima pod punom opremom ili pak izgradnji čitave srednjovjekovne utvrde.

Glavni alat oživljene povijesti je interpretacija, kao komunikacijski proces između publike i mjesta oživljene povijesti (muzej, lokalitet i dr.) kroz neposredno iskustvo interakcije s osobama i predmetima. Prema tipu interpretacija može se podijeliti na živu interpretaciju, muzejski teatar, igranje uloga i arheološki otvoreni muzej. Oživljena povijest pokriva tako i rekreaciju bitaka, ali i scene iz svakodnevnog života, uz uporabu kostima

i replika koje su izrađene danas (Pawleta 2018: 10), ili suvremenom tehnologijom ili metodama eksperimentalne arheologije. Ove aktivnosti mogu se gledati na tri razine: prva je produkcija predmeta koji će poslužiti u oživljavanju povijesti: odjeće, obuće, oružja, oruđa, namještaja, nakita, pribora i sl.; druga je fokusiranje na oživljavanje društvenog života i običaja određene skupine ljudi u prošlosti; treća je samo uprizorenje, s fokusom na rekreaciju nekog specifičnog događaja ili okolnosti (Pawleta 2018: 11).

Izvođači oživljene povijesti uglavnom se mogu podijeliti na tri skupine: zaposlenike kulturnih institucija (muzeja, lokaliteta, instituta, turističkih zajednica), članove udruga za oživljenu povijest i individualne entuzijaste.

Nizozemski arheolog Roeland Paardekooper definirao je arheološki otvoreni muzej kao „(...) neprofitnu stalnu instituciju otvorena tipa koja svoju ljestvicu arhitektonskih rekonstrukcija zasniva primarno na arheološkim izvorima. On sadrži zbirke nematerijalne kulturne baštine i interpretira način života i ponašanja ljudi u prošlosti. To ostvaruje koristeći ispravne znanstvene metode u svrhu edukacije, poučavanja i zabave posjetilaca.“ (Paardekooper 2012: 289; Kobiałka: 360)

2. Oživljena povijest kroz prizmu arheologije

Oživljena povijest kao interpretativni alat te čimbenik privlačenja publike na manifestacije i arheološke parkove diljem Europe u nebrojenim se institucijama pokazala kao najbolji pristup približavanju posjetiocu muzeja. Odličan je primjer istraživanje koje je proveo Naturhistorisches museum u Beču 2007. godine na lokalitetu Schwarzenbach u sklopu manifestacije oživljene povijesti „Celtic Night 2007“ koja je dokazala upravo to. Organizatori manifestacije pripremili su nekoliko interaktivnih didaktičkih postaja poput izložaba arheološke znanosti, geofizičkih prospekcijskih prezentacija, izložbenih prostora i instalacija te oživljene povijesti u rekonstruiranim povijesnim zgradama (Wiltshcke-Schrotta 2008: 76–79). Studija je otkrila da je među svim postajama oživljena povijest bila daleko najpopularnija kod posjetitelja manifestacije.

Čest problem koji se može identificirati kod stručnjaka prilikom razmatranja oživljene povijesti kao interpretacije jest strah od netočnog prikaza prošlosti, njezina izvrtanja, simplifikacije ili pak *diznizacije* prošlosti. Dotičući problem, Dawid Kobiałka dobro sažima da su arheolozi naučeni komunicirati u određenim formalnim obrascima te da ovaj vid „neformalne“ komunikacije nije kompatibilan s njihovim zadacima (Kobiałka 2015: 369–372). Simplifikacija s druge strane je upravo način na koji znanost treba i mora komunicirati s publikom. Korištenje strukovnog jezika u interpretacijama pa čak i u izravnoj komunikaciji s javnošću često daje dojam izolirane znanosti koja o svom radu ne komunicira prema van. Ovakav dojam često neizravno rađa i neželjene pojave kao što su samostalna „istraživanja“ arheologa-amatera (detektoraša) ili čak pseudo stručnjaka, a sve kao reakcija na zatvorenost arheološke zajednice. Držanje na distanci od manifestacija oživljene povijesti otvara vrata krivoj interpretaciji koja stvara percepcije koje ostaju u društvu i danas ih je teško revidirati i popraviti (Kobiałka 2015: 368).

Svjedoci smo i mnogih pokušaja kreiranja događaja oživljene povijesti kod kojih postoji zamjetno nepostojanje komunikacije sa stručnjacima. Neki organizatori čak i odbijaju sudjelovanje stručnjaka prilikom njihove kreacije

i provođenja. Ovakva događanja često prikazuju anakrone i netočne prikaze povijesti. Primjer za to je slučaj u Splitu gdje se moguće vidjeti rimske legionare u odjeći i opremi kasnoga prvog stoljeća koji predstavljaju stražu cara sa samog kraja 3. i početka 4. stoljeća. Još je veći problem kad se u mjestima s itekako bogatom i važnom poviješću prezentira „povijesna“ pomorska bitka, svojevrsna moderna naumahija, u kojoj sudjeluje primjerice lik Marka Pola koji puca iz topa s palube malog, modernog turističkog broda.

Ipak, srećom je znatno više dobrih i pozitivnih primjera. Od ranih 2000. godina mnoge arheološke institucije, u prvome redu muzeji, kako na obali tako i u unutrašnjosti, započeli su s provedbom predstava oživljene povijesti. Neka od ovih događanja uspješno su preživjela i odvijaju se i danas dok se neka više ne održavaju.

Festival antike *Sepomaia Viva* od 2002. godina organizira i održava Muzej grada Umaga. Festival je orijentiran na oživljavanje rimske kulture na prostoru grada Umaga i njegove okolice te je fokusiran na period od 1. do 4. stoljeća (Bolšec Ferri, Bojić 2011: 440–444). Festival prezentira nekoliko različitih aspekata rimskog života: hranu i piće, igre, kazalište, religiju i religijske rituale kroz glazbu i ples, rimske obrte te na poslijetku gladijatorske borbe i rimsku vojsku (Bolšec Ferri, Bojić 2011: 440–451).

Arheološki park Andautonija u Ščitarjevu svake godine, još od 2002., povodom svojeg otvaranja u svibnju organizira manifestaciju oživljene povijesti pod nazivom „Dani Andautonije“. Manifestacija je prvenstveno edukativnog karaktera te prezentaciju oživljene povijesti prate edukativne radionice i izložbe. Manifestacija oživljava Andautoniju u razdoblju od 1. do 4. stoljeća. Svake godine prikazan je jedan novi aspekt rimskoga života, ali se retrospektivno prikazuju i prijašnji prikazi. Jedan od tih prikaza bilo je rimsko graditeljstvo te njegovi alati, potom rimska odjeća i rimska kuhinja itd. Zanimljivo je istaknuti da zadnjih godina „Dani Andautonije“ prezentiraju i neka druga arheološka razdoblja te je tako na primjer održana radionica izrade kamenih alatki starijega kamenog doba u sklopu festivala eksperimentalne arheologije (Kušan Špalj 2011: 452–459).

Od 2005. godine na području arheološkog parka Budinjak održava se manifestacija „Tisućljeća kulinarstva“ koju provodi Park prirode Žumberak – Samoborsko gorje. Ova manifestacija, zamišljena kao interaktivna radionica, prikazala je i još uvijek svake godine prikazuje po nekoliko recepata iz tri različita povijesna razdoblja (prapovijesti, antike i srednjega vijeka) zajedno s tradicionalnim receptima iz ne toliko davne povijesti Žumberka. Kao što joj ime govori, naglasak ovog događanja prvenstveno je na hrani. Posjetioci podijeljeni u grupe prema vremenskom razdoblju pripremaju recepte iz raznih povijesnih izvora ili pak u slučaju prapovijesti, moguću rekonstrukciju ishrane prapovijesnih stanovnika Žumberka. Uz samu radionicu posjetioci posjećuju „Stazu kneževa“ te ih se pobliže upoznaje s razdobljem željeznog doba i antike na obližnjim lokalitetima u Budinjaku i Brateljima (Želle 2011: 466–467).

U Crikvenici se od 2007. godine održava manifestacija „Dani Ad turrea“. Manifestacija je nastala kao projekt popularizacije antičke baštine Crikvenice u jeku arheoloških istraživanja na lokalitetu Igralište (Rosić 2011: 495). U sklopu „Dana Ad turrea“ prezentira se život rimskoga naselja kroz prikaze svakodnevice te starih zanata kao što su lončarstvo, košaraštvo, obrada kamena, kovački obrt te izrada freske i mozaika. Upravo je antički *Ad turres* i nastao kao velika radionica keramičkih posuda i građevinskog materijala. Uz prezentacije se održavaju

predavanja i edukativne radionice za djecu i odrasle. Uz ovaj antički lokalitet povezan je jedan od većih poduhvata eksperimentalne arheologije u Hrvatskoj. Naime, 2011. godine izgrađena je i u svrhu izmog eksperimenta korištena umanjena verzija antičke keramičarske peći (Lipovac Vrkljan et al. 2012).

„Cibalitanska noć“ nastala je kao manifestacija oživljene povijesti u organizaciji Gradskog muzeja Vinkovci. Projekt „Cibalitanske noći“ od 2005. godine prikazivao je oživljenu baštinu rimskih *Cibalae*. Uz prikaz nekoliko likova koji prikazuju različite slojeve rimskog društva veliki naglasak ove manifestacije je na rimskoj kuhinji. Recepti rimskih jela prezentiranih ovdje sakupljena su u „Olivijinoj cibalitanskoj kuharici“, knjizi koja donosi recepte rimskih autora prilagođenih suvremenoj kuhinji (Ožanić Roguljić 2008). Danas se ova manifestacija zove „Rimski dani u Vinkovcima“.

Arheološki muzej Naronna od 2011. godine organizira jednodnevno događanje „Rimske noći u Naroni“. U sklopu ovog događanja prezentiraju se teme iz rimskog života: rimska kozmetika, hrana, rimsko kazalište, gladijatorske igre te rimski obrti (Ožanić Roguljić 2012). Ovo je jedan od rijetkih događaja oživljene povijesti u koju se aktivno uključila lokalna zajednica Vida volontirajući u organizaciji samog događanja. Prije dvije godine organizaciju je preuzela Turistička zajednica Metković.

„Burnumske ide“ započele su 2007. godine kao festival oživljene povijesti na prostoru antičkog lokaliteta Burnum u Ivoševcima, u sklopu Nacionalnog parka Krka. Kao i kod prethodnih manifestacija oživljava se razdoblje od 1. do 4. stoljeća te se uprizoruju razni aspekti rimskog života, kako civilnog tako i vojnog. Ovaj festival oživljene povijesti najveći je festival koji oživljava razdoblje ranog Rimskog Carstva te broji i do 2000 posjetitelja u posljednjih nekoliko godina njegova održavanja.

„Tjedan antike“ uz „Burnumske Ide“, ali i određene pokušaje u Splitu, predstavlja odličan spoj manifestacije oživljene povijesti s živim, urbanim arheološkim prostorom, u ovom slučaju rimskih građevina u Puli. Od 2001. godine ova manifestacija oživljava razne aspekte rimskog antičkog života s velikim naglaskom na gladijatorske igre i arenu kao prežetak antike utkan u tkivo modernog grada. Uz navedenu manifestaciju gladijatorske borbe u pulskoj areni uprizoruju članovi udruge Spectacula Antiqua od 2013. godine.

Treba svakako još spomenuti festival oživljene antičke povijesti kojeg organizira Odjel za arheologiju sveučilišta u Zadru i Arheološki muzej Zadar. Ovaj festival, kojega najvećim dijelom nosi entuzijazam studenata arheologije, od nedavno je uklopljen u „Antičke dane“, a popularno nosi naziv „Bakanalije“ prema rimskoj gozbi kojom završava događanje na kojoj se prikazuje prodaja robova, gladijatorske borbe i rimska vojska. U Splitu također od nedavno postoji udruga Dioklecijanova legija, koja usprkos imenu, prvenstveno oživljava rimsku vojsku ranog carstva.

Općenito, mnogi gradovi na našoj obali pokušavaju obogatiti turističku ponudu organizacijom predstava oživljene povijesti. Više arheoloških lokaliteta Šibensko-kninske županije, *Colentum* na Murteru i Velika Mrdakovica kraj Vodica u zadnjih nekoliko godina uspješno provode „rimske noći“ kao manifestacije oživljene povijesti.

Manifestacija „Halštatski dani“ započela je u sklopu Iron Age Danube Interreg projekta 2016. godine te nastavila svoj život kroz Iron Age Danube Routes projekt. Zanimljivo je istaknuti da je upravo oživljenom poviješću, tj. prikazom odjeće željeznog doba u Varaždinu započeo projekt Iron Age Danube. Autor kostima bila je

arheologinja Karina Grömer. U sklopu projekta započeta je manifestacija „Halštatski dani“ koja se održava u selu Kaptol u Požeškoj kotlini. U sklopu ove manifestacije održana je prezentacija hrane starijeg željeznog doba koja je funkcionirala kao manja predstava oživljene povijesti, a izdana je i kuharica *Kaptol – Radionica halštatske hrane & kuharica* (Đukić 2017).

3. Oživljena povijest u Hrvatskoj

U razdoblju od 1945. do 1990. godine, sukladno ideološkim interesima koji nisu bili skloni glorifikaciji robovlasničkih i feudalnih društvenih sustava, nije bilo većega zanimanja za popularno-kulturno oživljavanje starije povijesti, tek jedino suvremene povijesti vezane uz Drugi svjetski rat, poglavito kroz filmografiju, strip i druge različite umjetnosti. Tek političkim promjenama i završetkom Domovinskoga rata u posljednjem desetljeću 20. stoljeća u Republici Hrvatskoj mogli su se steći preduvjeti za oživljenu povijest slični onima u ostatku zapadne Europe i svijeta.

U moderni hrvatski identitet utkana je upravo jedna od starijih manifestacija oživljene povijesti. Ova manifestacija uvrštena je čak i na UNESCO-v popis nematerijalne kulturne baštine 2010. godine te ima i čitav muzej posvećen upravo njoj. Dakako, riječ je o Sinjskoj alci. U suštini, alka predstavlja tradiciju oživljavanja mletačkih viteških turnira, a započinje još krajem 18. stoljeća te je gotovo neprekinuta sve do danas. Naravno, tu se veže i povijesna priča o opsadi Sinja koja je isprepletana sa samim turnirom. Važnost ove manifestacije oživljene povijesti za moderni hrvatski identitet vidljiva je kroz stalne goste državnog vrha na samoj manifestaciji svake godine.

Prvo događanje suvremene srednjovjekovne oživljene povijesti organizirano je u lipnju 2001. godine u sklopu predstavljanja kulturno-edukacijskog programa Muzeja seljačkih buna i Muzeja Hrvatskog zagorja u Gornjoj Stubici pod nazivom „Viteški turnir“. Održalo se unutar i ispred dvorca Oršić u Gornjoj Stubici koji je pod nadležnošću Muzeja seljačkih buna, a samo događanje nastavilo se godišnje održavati sve do danas (Filipčić-Maligec 2005: 18–23).

„Renesansni festival u Koprivnici“ od 2006. godine održava se kao jedno od najvećih događanja oživljene povijesti. Orijevan je na festivalski pristup prezentacije različitih tradicionalnih zanata i obrta, s naglaskom na kulinarnost, a održava se na prostoru nekadašnjih koprivničkih bedema te je prostor okružen drvenim palisadama. Na ovoj manifestaciji prikazan je i arheološki eksperiment taljenja željezne rude u suorganizaciji Koprivničkog Gradskog muzeja i Instituta za arheologiju, u sklopu projekta TransFER. Od 2018. godine kada je prvi puta ovaj eksperiment prikazan javnosti, ponovljen je na svakom sljedećem „Renesansom festivalu u Koprivnici“ do danas. Događanje se održava krajem kolovoza ili početkom rujna, traje tri do četiri dana, a tijekom samog događanja različite srednjovjekovne i ranonovovjekovne udruge publici prikazuju svoje predstave, borbe, nadmetanja i natjecanja (4).

„Bitka kod Samobora 1441.“ prvi put je provedena 2006. godine u organizaciji Samoborskog muzeja, podno Staroga grada Samobora, na livadi Vugrinščak. Događanje se održava prvog vikenda u ožujku, a temelji se na povijesnoj bitci iz 1441. godine koja se odvila po smrti kralja Albrehta Habsburga 1439. godine, nakon što su se diljem Hrvatske i Ugarske vodile borbe za nasljedstvo prijestolja. Uz kraljicu udovicu Elizabetu pristali su moćni grofovi Celjski s vojskovođom Ivanom Vitovcem,

a vojsku poljskog kralja Vladislava Jagelovića vodio je Stjepan Banić Lendavski. Dvije su se vojske sukobile kod Samobora na Pepelnicu 1. ožujka 1441. godine, a žestoka borba završila je Vitovčevom pobjedom, koji je zarobio vojskovođu Banića i priskrbio znatan plijen. Bitku prikazuje desetak hrvatskih i inozemnih udruga za oživiljenu povijest i povijesnih postrojbi, a prije i poslije bitke održava se sajam i dodatni prigodni program, kao što je velika povorka udruga za oživiljenu povijest i povijesnih postrojbi do centra Samobora i natrag (10).

„Međunarodni viteški turnir Vitezova Zelingradskih“ u organizaciji Muzeja Sv. Ivan Zelina i udruge Vitezova Zelingradskih izvodi se u lipnju od 2007. godine. Događanje se nekoliko godina izvodilo na prostoru između dvorca sveta Helena i kapele svete Helene, no zbog arheološkog iskopavanja taj je prostor zaštićen te se turnir nastavio održavati na sportsko-rekreacijskom prostoru Sveti Ivan Zelina, na kojemu je izgrađen niz drvenih kula i zidova, borilište i drvene kućice za sajam (5).

„Seljačka buna 1573. – Bitka kod Stubice“ odvija se na području Donje Stubice od 2009. godine prvoga vikenda u veljači, a prati događaje vezane uz vrhunac bune Ambroza Gupca i drugih pobunjenika sa susedgradsko-stubičkog vlastelinstva 1573. godine, usmjerene protiv plemića Ferenc Franje Tahyja. Organizira je Družba vitezova Zlatnog kaleža uz potporu Muzeja seljačkih buna i lokalne samouprave (2).

„Viteški turnir Franje Tahyja pod starim gradom Susedgradom“ održavao se od 2009. do 2019. godine u rujnu ili listopadu, tijekom Podsusedskih svečanosti, u parku zagrebačke utvrde Susedgrad u organizaciji Reda Čuvara grada Zagreba i lokalne udruge Eko 2000. Događanje je bilo narativno oblikovano kao šesnaestostoljetni viteški turnir u čast rođendana Tahyjeve supruge Jelene Zrinski, a također je prikazivao i uvodne političke razmirice lokalnoga plemstva pod vodstvom Uršule Hening, kao i susedsko-stubičkih seljaka naspram Franje Tahyja, kao svojevrсни uvod u seljačku bunu 1753. godine (11).

„ZmaJurjevo“ je bio veliki festival oživiljene povijesti koji je doživio tri izdanja, od 2016. do 2018. godine u zagrebačkom parku Ribnjak. Festival je bio općega tipa, vezan uz tradicijske narative pretkršćanskog i kršćanskog Jurjeva, a organizirali su ga Red Čuvara grada Zagreba, Hrvatski viteški red templara O.S.M.T.H. i Millenium Promocija, pod pokroviteljstvom gradonačelnika Grada Zagreba, Gradskog ureda za kulturu i Gradskog ureda za gospodarstvo (12).

U obalnom području Republike Hrvatske također se posljednja dva desetljeća odvija niz velikih događanja oživiljene povijesti.

„Rapska fjera“ redovito se održava od 2002. godine u srpnju kao trodnevno događanje koje prikazuje srednjovjekovni život Raba iz 14. stoljeća, rekonstruiran prema povijesnim izvorima, uglavnom kronikama grada Raba. Udruga *Rapskih samostreličara* osnovana je 1995. godine s ciljem obnove Rapskih viteških igara. Rapske viteške igre osnovane su davne 1364. godine i održavale su se sve do 17. stoljeća (13).

„Srednjovjekovni festival u Svetvinčentu“ prvi put je organiziran u istarskom gradiću Svetvinčentu u kolovozu 2010. godine, u organizaciji Turističke zajednice i Općine Svetvinčenat. Događanje se održava unutar i ispred kaštela Morosini-Grimani u Svetvinčentu, a oblikovano je kao festival oživiljene povijesti širega tipa (14).

„Uskočki boj za Klis“ od 2010. godine održava se u Kliškoj tvrđavi u organizaciji udruge Kliški uskoci, TZ i Općine Klis. Središnje zbivanje festivala rekonstrukcija

je bitke u kojoj osmanlijska vojska napada utvrdu, prolazi kroz sve obrane i osvaja je, a da bi je potom u drugome dijelu predstave vojska pod vodstvom Petra Kružića vratila nazad. Osim ove bitke, festival prikazuje i viteške tabore, predstave i sajam starih zanata (3).

Još jedno veliko uskočko događanje oživiljene povijesti odvija se početkom srpnja u Senju 2008. godine u organizaciji TZ Senjske i grada Senja pod nazivom „Uskočki dani“ (15).

„Dani vitezova vranskih“ trodnevni je festival koji se održava od 2011. godine u Pakoštanima i Vrani u organizaciji Vitezova vranskih i TZ Pakoštane. Također oživiljava sukobe hrvatske vojske s osmanlijskima na prostoru vranskog Maškovića hana i obližnje utvrde Vrana (16).

Primjeri udruga za oživiljenu povijest u Hrvatskoj

U hrvatskoj trenutno djeluje dvadesetak udruga za oživiljenu povijest te povijesnih postrojbi. Osnovna razlika između ove dvije kategorije jest u tome što su obično udruge za oživiljenu povijest udruge građana, pokrivaju jedan ili više povijesnih koncepata te u svojem djelovanju provode širi spektar aktivnosti. Povijesne postrojbe su uglavnom jednoobrazni koncepti koje obično pokreću gradovi, općine, muzeji ili turističke zajednice te se baziraju na rekonstrukciji jedne povijesne jedinice, odreda, straže, koja je u pravilu datirana u jedno usko povijesno razdoblje djelovanja. Takve povijesne postrojbe su Koprivnički mušketiri i haramije, Kliški uskoci, Senjski uskoci, Bakarska gradska straža, Kravat pukovnija, Šibenska gradska straža i drugi.

Red Srebrnog zmaja prva je hrvatska srednjovjekovna udruga koja se bavi oživiljavanjem povijesti, a osnovana je 2002. godine u Zagrebu. Započela je svoj rad kao udruga za promicanje srednjovjekovne i *fantasy* kulture da bi se kasnije proširila na više razdoblja oživiljene povijesti te je neko vrijeme i izdavala vlastiti časopis „Grifon“ do 2012. godine. Posljednjih godina udruga je usredotočena na oživiljavanje kasnosrednjovjekovne povijesti 14. i 15. stoljeća (1).

Red vitezova Zlatnog kaleža osnovan je 2004. godine. Prikazuju život srednjovjekovnih hrvatskih vitezova i kmetova, seljaka i obrtnika u kasnom srednjem vijeku. Jedna su od najaktivnijih hrvatskih udruga te su glavni sudionici i nosioci jedne od najpoznatijih hrvatskih povijesnih manifestacija, Seljačka buna. Uz sam Red, uz njih postoje i dvije sestrinske udruge. Prva su *Tahyjevi puškari* osnovani u listopadu 2006. godine koji promiču prezentaciju tradicije korištenja povijesnog vatrenog oružja, kubura, pušaka i topova od 14. do 16. stoljeća. Druga je sestrinska udruga *Gupčevi streličari* koja prikazuje seljačku vojsku iz 16. stoljeća (2).

Udruga *Kliški uskoci* je povijesna postrojba osnovana 2005. godine. Osnovani su je dragovoljci Domovinskog rata, pripadnici 4. gardijske brigade „Pauci“ Hrvatske vojske. Ideja o osnivanju Povijesne postrojbe „Kliški uskoci“ nastala je iz želje za revitalizacijom povijesne i kulturne baštine Klisa i time stvaranjem preduvjeta za turistički i gospodarski napredak Klisa. Jedan od povoda bila je i želja da se u ove procese uključe dragovoljci Domovinskog rata te se na taj način socijaliziraju nakon ratnih trauma. Udruga oživiljava uskoške iz 16. stoljeća te svojim radom podupire razvitak Klisa i njegove utvrde kao povijesno-turističku destinaciju (3).

Povijesna postrojba *Mušketira i haramija* osnovana je 2006. godine, ali u sklopu udruge *Anno domini* iz Koprivnice kao sastavni dio koprivničkog „Renesansnog festivala“. Koprivnički mušketiri iz 16. stoljeća bili su profesionalni plaćenici podrijetlom iz Austrije, Češke,

Švicarske, Italije, Francuske i Španjolske. Za razliku od mušketira, haramije su žitelji Koprivnice i njene okolice koji su se borili bez novčane naknade (4).

Vitezovi zelingradski udruga je osnovana 2007. godine s ciljem proučavanja i prezentiranja hrvatske srednjovjekovne povijesti. Osnovana je u Sv. Ivanu Zelini, a glavna zadaća je prezentacija Zelingrada kao srednjovjekovne utvrde iz 13. stoljeća i srednjovjekovnog života u njemu. Udruga je specijalizirana za razdoblje od 15. do 16. stoljeća jer je Zelingrad tada doživio svoj vrhunac (5).

Red vitezova Ružice grada udruga je osnovana u Orahovici 2009. godine kao udruga koja proučava i prezentira srednjovjekovnu baštinu grada Orahovice, odnosno Ružice grada kao kulturnog i povijesnog spomenika, srednjovjekovnog lokaliteta (6).

Udruga *Vitezovi vranski* osnovana je 2010. godine u Pakoštanima, a oživljava vitezove templare čije je Vrana bila sjedište do ukinuća ovog viteškog reda početkom 14. stoljeća (7).

Viteški red Sv. Nikole udruga je osnovana 2011. godine u Varaždinu. Osnivači su bili uglavnom sportski streličari, entuzijasti za bavljenje drevnim tradicionalnim lukovima, radi promoviranja kulture i povijesti Varaždina i Hrvatske. Udruga se opredijelila za prikaz srednjovjekovlja između 12. i 15. stoljeća, od pojave Varaždina u prvim pisanim dokumentima (8).

Red Čuvara grada Zagreba (Ordo Custodum Zagrabiae, Guardians of Zagreb, Orden der Agramerwächter, Ordo di Guardiani di Zagabria) udruga je za oživljenu europsku i hrvatsku antičku, srednjovjekovnu i ranonovovjekovnu povijest i kulturu, osnovana u Zagrebu 2012. godine. Udruga se bavi oživljenom poviješću prema najsuvremenijim i najaktualnijim svjetskim principima, dosezima i pravilima oživljene povijesti. Udruga u svome primarnom konceptu oživljene povijesti oživljava povijesni Red sv. Ivana Jeruzalemskog, i to u njegovoj pojavnosti 12. i 13. stoljeća, dakle križarskih vitezova ivanovaca, kao i u njegovoj pojavnosti 14. i 15. stoljeća, u oblicima u kojima je ovaj Red aktivno bio prisutan u spomenuta doba u čitavoj Europi, ali i na tlu povijesnih hrvatskih zemalja. Između brojnih aktivnosti, jedna od glavnih posebnosti Reda Čuvara grada Zagreba unutar ovoga koncepta je oživljavanje i prikazivanje potpuno opremljene srednjovjekovne terenske bolnice. Osim toga glavnog koncepta, Udruga oživljava i druga povijesna razdoblja i fenomene poput keltske, japodske, franačke, vikinške i starohrvatske povijesti, ali i antičku povijest hrvatskih zemalja, ponajprije kulturnu i vojnu povijest te kulturu ranoga Rimskog Carstva 1. stoljeća, a od 2021. godine i zasebni koncept Desete kohorte Šeste legije Herkulije, rimske vojne postrojbe s početka 4. stoljeća. Udruga provodi niz edukativnih projekata kao što su primjerice projekt Povijest u slikama u organizaciji i izvedbi Reda Čuvara grada Zagreba koji obuhvaća interaktivna predavanja i didaktičko-metodičke radionice koje traju 45 minuta za sate predmeta Povijest, osmišljene metodom oživljene povijesti za učenike šestih razreda osnovne škole (17). Udruga održava niz radionica prikaza srednjovjekovne medicine, heraldike, kaligrafije i predstave, a u svome radu aktivno surađuje s brojnim sličnim udrugama iz Hrvatske i inozemstva, s

brojnim muzejima, znanstvenim institutima, turističkim zajednicama, općinama i gradovima diljem Hrvatske, kao i filmskim, televizijskim i nakladničkim kućama. Red Čuvara grada Zagreba aktivno se bavi i aktivnostima na području predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja unutar i izvan nastavnog procesa. Udruga je u svome radu prisutna na skoro svim događanjima oživljene povijesti u Hrvatskoj i šire. Udruga je bila suorganizator događanja „Drivenik – čuvar kroz povijest“ od 2013. do 2015. godine, „Viteški turnir Franje Tahyja pod starim gradom Susedom“ od 2012. do 2019. godine i „Zmajurjevo“ od 2016. do 2018. godine (9).

Projekt Reda Čuvara grada Zagreba i Instituta za arheologiju *Legio VI Herculia*

Legio VI Herculia projekt je oživljene povijesti i popularizacije znanosti, prvenstveno arheologije i povijesti pokrenut 2020. godine u suradnji Reda Čuvara grada Zagreba i Instituta za arheologiju. Cilj projekta je metodama oživljene povijesti prikazati pripadnike Desete kohorte Šeste legije Herkulije u prvom desetljeću 4. stoljeća u doba cara Dioklecijana. Šestu legiju Herkuliju podigao je upravo Dioklecijan, zajedno s Petom legijom Jovijom. Herkulija je bila stacionirana u današnjoj Slavoniji i Baranji, a tadašnjim rimskim provincijama Panoniji Valeriji i Drugoj Panoniji. Mjesta na kojima je ova legija bila stacionirana i provodila aktivnosti poznata su iz arheoloških i povijesnih izvora. To su: *Teutoburgium* (današnji Dalj), *Ad Novas* (današnji Zmajevac), *Cornacum* (današnji Sotin) i *Ad Militare* (današnja Batina skela) te drugi. Šesta legija Herkulija imala je mnoge dužnosti, od čuvanja utvrda, promatračnica i obala pa do carinske kontrole i redovnih patrola. Poznata je, kao i mnoge druge rimske legije, po proizvodnji građevinskog materijala, posebno opeka i crijepova (21).

U razdoblju od kolovoza do studenog 2020. godine provedeno je pripremno istraživanje odjeće, obuće, oružja, zaštitne opreme i medicinskoga pribora s kraja 3. i početka 4. stoljeća. Glavni savjetnici tijekom ove faze bili su dr. sc. Ivana Ožanić Roguljić i Mislav Fileš, mag. archeol. s Instituta za arheologiju te Géza Frank, dugogodišnji oživlivač povijesti iz Austrije, specijaliziran upravo za ovo razdoblje.

Od studenoga do svibnja 2021. godine Red Čuvara grada Zagreba opremio je tri osobe odjećom, obućom, oružjem i zaštitnom opremom, priborom za liječenje i drugim priborom kako bi oživjeli tri persone: biarha Firmina, pješaka Katela i liječnika kohorte Liberija. U svibnju 2021. godine snimljen je prvi edukativni video na hrvatskom i engleskom jeziku (20) te knjiga fotografija za daljnju prezentaciju i provedbu projekta. Pokrenut je i cjelokupni niz alata promotivnih aktivnosti vezanih uz projekt: Facebook profil (18), Facebook stranica (19) i You Tube kanal (20). Na njima se mogu pratiti objave i materijali koju su nastali i koji će nastajati u budućnosti na hrvatskom i engleskom jeziku upravo u svrhu edukacije i popularizacije znanosti po najvišim standardima kako struke tako i oživljene povijesti. Projekt je i dalje u tijeku s razvijanjem niza drugih persona, manjega tabora i bolnice (*valetudinaria*) te različitih edukativnih predstava i radionica.

INTERNETSKI IZVORI / INTERNET SOURCES

- Encyclopaedia Britannica – <https://www.britannica.com/technology/naumachia> (15. 06. 2021.)
- Chambers' Book of Days, Mischianza – <http://www.thebookofday.com/months/may/18.htm> (15. 06. 2021.)
- (1) <https://srebrnizmaj.hr/about/> (20. 05. 2021.)
- (2) <http://www.druzba-vitezova.hr/> (20. 05. 2021.)
- (3) http://www.kliskiuskoci.hr/o_nama.html (20. 05. 2021.)
- (4) <https://www.renensansnifestival.hr/musketiri-i-haramije/> (20. 05. 2021.)
- (5) https://www.vitezovi-zeljingradski.hr/hr/info/o_nama (20. 05. 2021.)
- (6) <http://www.vitezovi-ruzicegrada.hr/> (20. 05. 2021.)
- (7) <https://www.vitezovivranski.hr/hr/vitezovi> (20. 05. 2021.)
- (8) <http://www.viteskiredsvnikole.hr/onama.html> (20. 05. 2021.)
- (9) http://cuvvari.hr/o_nama/ (20. 05. 2021.)
- (10) <https://www.samobor.hr/kultura/bitka-kod-samobora-1441-c248> (20. 05. 2021.)
- (11) <https://cuvvari.hr/viteski-turnir-franje-tahya-pod-starim-gradom-susedom-1572-2019/> (20. 05. 2021.)
- (12) <http://cuvvari.hr/zmajurjevo-2018-park-ribnjak/> (20. 05. 2021.)
- (13) <https://www.rab-visit.com/hr/aktivnosti/dogadjanja/rabska-fjera/404> (20. 05. 2021.)
- (14) <https://www.facebook.com/srednjovjekovnifestival/> (20. 05. 2021.)
- (15) <http://visitsenj.com/kalendar-dogadjanja-meni/uskocki-dani/> (20. 05. 2021.)
- (16) <https://www.pakostane.hr/hr/manifestacije/dani-vitezova-vranskih> (20. 05. 2021.)
- (17) <http://povijestuslikama.eu/> (20. 05. 2021.)
- (18) <https://www.facebook.com/legiovi.herculia/> (01. 07. 2021.)
- (19) <https://www.facebook.com/legioherculia/> (01. 07. 2021.)
- (20) <https://www.youtube.com/channel/UCQrJapbA4w8-LZbuC-0jHYA> (01. 07. 2021.)
- (21) <https://www.youtube.com/watch?v=vFtiRkyqkqY> (01. 07. 2021.)

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Anderson, J. 1992, Living History: Simulating Everyday Life in Living Museums, in: *Public History Readings*, Leffler P., Brent J. (eds), Krieger Publishing Company, Malabar, 456–470.
- Appleby, G. A. 2005, Crossing the rubicon: fact or fiction in Roman re-enactment, *Public Archaeology*, Vol. 4, 257–265.
- Baumgartner, F. J. 1988, *Henry II, King of France 1547-1559*, Duke University Press, Durham.
- Bolšec Ferri, N., Bojić, B. 2011, Sepomaia Viva, in: *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Mihelić S. (ed), Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 440–452.
- Brozinčević, N. 2015, *Oživiljeni srednji vijek. Srednjovjekovni festivali, uprizorenja i udruge u Hrvatskoj*, Unpublished Diploma Thesis, University of Zagreb, Zagreb.
- Đukić, A. 2017, *Kaptol – Radionica halštatske hrane & kuharica*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb.
- Filipčić-Mališec, V. 2005, Viteški turnir – pokušaj oživljavanja povijesti, *Informatica museologica*, Vol. 36(3-4), 18–23.
- Kobialka, D. 2014, Archaeology and communication with the public: archaeological open-air museums and historical re-enactment in action, *European Journal of Post-Classical Archaeologies*, Vol. 4, 359–376.
- Kušan Špalj, D. 2011, Dani Andautonije, in: *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Mihelić S. (ed), Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 440–452.
- Lipovac Vrkljan, G., Šiljeg, B., Ožanić Roguljić, I., Konestra, A. 2012, Eksperimentalna arheologija – gradnja replike rimske keramičarske peći u Crikvenici, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. VIII, 149–154.
- Ožanić Roguljić, I. 2008, *Olivijina cibalitanska kuharica. Recepti rimskih autona prilagođeni 21. stoljeću*, Gradski muzej Vinkovci, Vinkovci.
- Paardekooper, R. 2013, *The Value of an Archaeological Open-Air Museum is in its Use*, Sidestone Press Dissertations, Leiden.
- Pawleta, M. 2018, Historical re-enactment as a new form of contemporary people's relation to the past, *Sprawozdania Archeologiczne*, Vol. 70, 10–29.
- Reynolds, P. J. 1979, Iron-Age Farm: The Butser Experiment, British Museum, London.
- Reynolds, P. 1998, Das Wesen archäologischer Experimente, in: *Experimentelle Archäologie in Deutschland. Bilanz 1998*, Fansa M. (ed.), Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland 24, Isensee Verlag, Oldenburg, 7–20.
- Wiltschke-Schrotta, K. 2008, Evaluation Report of the Celtic Night 2007, *Via Vias*, Vol. 2, 75–82.
- Rosić, T. 2011, Dani Ad Turrea, in: *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Mihelić S. (ed), Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 440–452.
- Ožanić Roguljić, I. 2012, Povijesno - arheološke manifestacije (Rimska noć u Naroni, Dani Dioklecijana), *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. VIII, 155–156.
- Šegavić Čulig, I. 2005, Oživljena povijest (living history) kao metoda interpretacije baštine, *Informatica museologica*, Vol. 36 No. 3–4, 6–13.
- Želle, M. 2011, Tisućljeća kulinarstva, in: *Arheologija i turizam u Hrvatskoj*, Mihelić S. (ed), Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb, 460–468.

SUMMARY

Living history as a term encompasses a wide range of attempts at presenting the facts, objects, persons, and events from history. It can be defined as a pre-planned, historically researched, and appropriately equipped educational and touristic activity in which the participants follow a strict plan which brings some aspects of a historical event or period to life. It was present in classical Rome, and perhaps we can also speak of some earlier phenomena. In these cases, all the way to the very 20th century, living history usually did not have an educational purpose, it had religious or political, and propaganda purpose. We know of re-enactments of historical battles in Roman amphitheatres and other venues, be it land or naval battles (naumachiae). The medieval period also follows this pattern and there were new re-enactments of famous battles. Only from the 19th century onwards can we speak of the educational character that these events start to acquire, although political propaganda is still not completely removed from these activities even today, unfortunately. Today, this type of interpretation of history is approached through postmodern thought. Living history is analysed in the context of the change of today's approach to the past, as a community's attempt of constructing individual or group identity, living history as a manifestation of the search of our own, sensory, direct contact with the past and its interpretations, living history as a manifestation of commercializing the past, living history as a new form of teaching about the past, living history as a ludic phenomenon, living history as an element of the contemporary culture of history, living history as a form of new spirituality, and finally, living history as a form of popularization of archaeology (Pawleta 2018: 10–25). The most common reasons for using techniques of living history are an efficient interpretation of material culture, testing of an assumption from archaeology or collecting data for research in history and ethnology, as well as simple participation in a recreational activity that can also have an educational purpose. The main tool of living history is interpretation as a communication process between the audience and the venue of living history through the direct experience of interaction with people and objects. Living history covers re-enactment of battles, but also scenes from everyday life, with the use of costumes and replicas produced using contemporary technology or methods of experimental archaeology. Experimental archaeology undeniably benefits from the techniques of living history, and

archaeologists specialized in this subfield of archaeology are often members of living history societies. With various reconstructions of objects, venues, and activities, living history helps with research of all periods around the world, from the use of Palaeolithic spear-throwers, textile manufacturing, and the interpretation of the Iron Age in Europe, to the use of Roman shoes on long marches in full gear or construction of medieval forts.

Besides in experimental archaeology and science in general, living history is a very efficient technique of popularization of archaeology and history as disciplines, and in the world, it proved to be the best interpretative tool and attracting factor for audiences to various events and archaeological parks across Europe. The technique of living history is used more and more in recent decades in Croatia as well, as part of events with the goal of popularization of archaeology, such as the antiquity festival "Sepomaia Viva", "Dani Andautonije" (Andautonia days), "Tisućljeća kulinartva" (Millennia of culinary art), "Dani Ad Turresa" (Ad Turres days), "Cibalitanska noć" (Night in Cibalae), "Rimske noći u Naroni" (Roman nights in Naronna), "Burnumske ide" (Ides of Burnum), "Bakanalije" (Bacchanalia) festival, "Halštatski dani" (Hallstatt days) event, and others.

Recently, new forms of popularization of historical and archaeological disciplines thought the cooperation of archaeology and living history in Croatia, as can be seen in the example of the "Legio VI Herculia" project of the Institute of Archaeology and Guardians of Zagreb association directed towards the reconstruction of military and civil life of Roman legion on the Roman Limes on the Danube river at the beginning of the 4th century. This project creates new content on multiple levels (live, through multimedia, online, interactively and in other ways) by presenting to Croatian, European and world public a so-far mostly unknown or inaccurately interpreted and presented historical period in Croatia – the period of the Roman rule at the beginning of the 4th century - using state-of-the-art methods. Moreover, this project shows tendencies of linking with current European and beyond projects (scientific, as well as the living history ones), but also the projects of local communities, creating a new kind of cultural cohesion in popularization and representation of historical content in cutting-edge methods.